

Krešimir Čvrljak, Filozofija u enciklopedizmu Pavla Skalića

Boršić, Luka

Source / Izvornik: **Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, 2007, 33, 137 - 140**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:261:511765>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Institute of Philosophy](#)

Krešimir Čvrljak, Filozofija u enciklopedizmu Pavla Skalića, Ogranak Matice hrvatske Skradin, Zagreb – Skradin, 2004, 391 str.

Nakon romansirano^g životopisa o Pavlu Skaliću Ivana Kukuljevića Sakcinskog slučajno se da su 2004. godine izašle dvije monografske knjige posvećene tom renesansnom misliocu. Jedna je: *Pavao Skalić: Epistemon* (Zagreb, gl. i odgovorna urednica: Mihaela Girardi-Karšulin) – knjiga sadrži uvod o P. Skaliću u njegovu *Epistemonu* (sastavila Mihaela Girardi-Karšulin), dvojezični prijevod (prevoditelji I. Kapec i N. Jovanović) i komentare; i druga, knjiga Krešimira Čvrljka. Knjige su, predmnijevam, nastajale usporedno i izašle neovisno jedna o drugoj: naime, u odnosnim se bibliografijama / popisima literature ne pronalaze unosi koji bi upućivali na svijest o postojanju one druge knjige – s obzirom na neobilatost *Skalićiane* taj se propust ne može pripisati činjenici da su bibliografije u objema knjigama nepotpune (ako je namjera autora bila navesti sva djela o Skaliću na značajnijim europskim jezicima i na hrvatskom), već tek posljedici slučajnosti usporednog rada na knjigama i njihova izdanja. Osim ove dvije monografije poznat je rad na njemačkom jeziku: Gerta Krabbel, *Paul Skalich, Ein Lebensbild aus dem 16. Jahrhundert*, Münster, 1915. No usprkos dosadašnjem nedostatku monografskih radova, ne može se reći da je Skalić zanemaren autor u hrvatskom filozofskom i povijesno-znanstveno-muzikološkom istraživanju. O Skaliću su značajne doprinose u raznim člancima dali (samo da nabrojim neke): Ljerka Schiffler, Mihaela Girardi-Karšulin, Erna Banić-Pajnić, S. Tuksar, A. Jembrih, Ž. Dadić.

Knjiga K. Čvrljka sadrži, osim proslava, uvoda, zaključka, bibliografije, literature, sažetka i kazala, četiri poglavlja: »Pavao Skalić: život i djelo«, »Skalićev *Epistemon: scire omnia scibilia* kao volja za sveznanjem«, »Mistička filozofija u Skalićevu enciklopedizmu« i »Odijeljenost i trpnja duše kao problemi odnosa duše i tijela«. Nadalje, svako od poglavlja podijeljeno je u nekoliko potpoglavlja.

Poglavlje »Pavao Skalić: život i djelo« analizira Skalićev intelektualno-razvojni put, gotovo posvema, što je – moram priznati – osvježavajuće budući da zanemaruje ulaznje u anegdotalno-avanturističke detalje Skalićeva životnog puta. Čvrljak u tom poglavlju pozornost posvećuje pokušaju psihograma ili »psihološke arheologije«; tako ćemo pronaći izraze kao što su »Skalić [...] u svojoj ushićeno proživljavanoj i snažnoj žudnji za sveznanjem [...]« (str. 36), »Imade naime u tom preuzimanju [sc. djela drugih pisaca, plagiranju *L. B.*] onog jednostavno nagonskog asimilatornog potiskivanja, a sve u svjesno-nesvjesnom cilju izravnavanja željenog tuđeg i već posjedovanog svoga.« (str. 61), a i cijelo je jedno potpoglavlje posvećeno »danonoćnom radu Pavla Skalića«. Taj poriv za psihologizacijom provlači se tijekom cijele knjige pa ćemo tako npr. na str. 197 pronaći: »Znači li to da su farizejština i licemjerje bili nešto nepriraslo njegovoj osobnosti?«, na str. 198: »[...] većma iz Skalića progovara smjerni i bogobojazni duhovnik, negoli buntovni humanist koji radije i više docira i doktrinira.« Čvrljak se u tom poglavlju bavi i

problemom plagiranja kod Skalića. Premda Čvrljak dobro postavlja problem, ipak nije baš jasno objasnio ili, bolje rečeno, opravdao Skalićevo plagiranje. Naime, na jednoj strani piše: »Dakle, obilno se kompilira i plagira u Skalićevu stoljeću [...]« (str. 60) – što spominje kao svojevrsan zaključak – a nekoliko stranica kasnije, navodeći sukob Skalića s Johannom Weyerom, spominje Weyerovo spočitavanje Skaliću da prepisuje »od stranice do stranice iz Pica i Agrippe [...]«. Pritom Skalić, ističe J. Weyer, ne preže čak i do deset stranica jednu za drugom prepisati, a da ne navede otkud je crpio.« (str. 67). Ispada, dakle, da plagiranje ipak nije bila tako općeprihvaćena i samorazumljiva praksa. Možda bi cijeli problem plagiranja bio nešto jasniji da je Čvrljak više razradio misao koju tek metaforički slikovito spominje na str. 58: »[O Skalićevu konkordizmu, *L. B.*]: sva ta učenja sastaju se u zajedničkom piramidalnom vršku kao stjecištu svesukladnosti, svesuglasja.« Možda je najvrednije u ovom poglavlju – možda i u cijeloj knjizi – sučeljavanje Skalića s njegovim suvremenicima kao i analiza suvremene (i novovjekovne) literature o Skaliću te pregled različitih pristupa tim interpretativnim problemima. Ta je analiza iscrpna i Čvrljak često i jasno argumentirano ispravlja neke krive prosudbe o Skaliću, osobito u stranoj literaturi.

U idućim trima poglavljima Čvrljak analizira početne spise Skalićeve *Enciklopedije* (*Encyclopaediae, seu Orbis disciplinarum, tam sacrarum, quam profanarum, Epistemon*). To je zbir od petnaest »različito sadržajno strukturiranih rasprava« (str. 17, knjiga je dvaput izdana – g. 1559. i 1571. u »protestantskoj« i »katoličkoj« verziji) i ima preko 800 stranica u oktavo izdanju. Autor analizira prve tri rasprave *Enciklopedije*: u poglavlju »Skalićev *Epistemon*: *scire omnia scibilia* kao volja za sveznanjem« analizira prvi (i najpoznatiji) dijalog koji nosi naslov i cijele zbirke (ili samo kraće, po glavnom sugovorniku – *Epistemon*). U poglavlju »Mistička filozofija u Skalićevu enciklopedizmu« Čvrljak, pretpostavljam, nastavlja analizirati drugi, neimenovani spis iz *Enciklopedije* (svi koji poznamo kolegu Čvrljka znamo kakvom ponesenošću i poletom on radi i piše pa predmnijevam da je u zanosu pisanja i nehtijenju da prekine tok misli propustio navesti naslov izvornika). I u poglavlju »Odijeljenost i trpnja duše kao problemi odnosa duše i tijela« bavi se poglavljem »Eulogus, seu de anima separata, eiusque passione«, trećem po redu u *Enciklopediji* (poglavlje je pod izmijenjenim naslovom, ali u osnovnim tezama neizmijenjeno – nadodana je polemika s J. Weyerom – izdano i u »katoličkoj« *Enciklopediji*). U tim trima poglavljima Čvrljak komentira Skalićev tekst *Enciklopedije* idući od stranice do stranice. Otuda i neobičan način citiranja Skalićeva teksta: autor uz neki navod navodi broj stranice (npr. *animatis corporibus*, E 52 – str. 151), zatim obično u nekoliko idućih stranica hrvatskog teksta umeće pokoje latinske fraze bez ikakve oznake te, nakon nekoliko stranica, navede daljnju oznaku stranice uz latinski navod, u našem primjeru *quomodo aeterna, quomodo item non aeterna nuncupatur*, E52–53, str. 154. Autor prati Skalićev tekst, ne navodeći niti dulje latinske navode niti igdje prevodi neki dulji odlomak – što čitatelju onemogućuje provjeru i/ili verificiranje autorove interpretacije. Čvrljak je pritom vrlo iscrpan i detaljan, navodi mnoge Skalićeve suvremene izvore i neke moderne interpretacije – divljenja je vrijedna količina skupljenog materijala za rad na tekstu. *Grosso modo* prva dva od ova

tri poglavlja prate Skalićev tekst više povijesno-kulturološko-psihologijski, dok je treće – o odijeljenosti i trpnji duše – filozofičnije u analizi teksta.

Ovdje nema mjesta ulaženju u detalje i procjenama svake pojedine, pa čak ni onih najznačajnijih analiza. Kao primjer navest ću samo jedan interpretativan problem. Radi se, naime, o problemu interpretacija imena dvojice sugovornika u prvom dijalogu *Enciklopedije* – Epistemonu i Filomuzu. Autor ovako objašnjava ime Epistemona (str. 53–54): »Paradigm, odnosno personifikaciju svoje željene intelektualne profilacije položio je u Epistemona koji je već po svom imenu *znalac* (*epistemon*), točnije sveznalac, jer mu se raspon znanja proteže na sve ogranke stabla znanosti i znanja: od svjetovnih do svetih znanosti [...]«. Što se pak drugog sugovornika, Filomuz, tiče Čvrljak daje naslutiti kako je odnos između njega i Epistemona (barem donekle) sličan odnosu koji je Skalić imao spram Filona, koji je, kao što autor piše (str. 289), »gotovo najnavođeniji autor u Skalića (za Skalića inače *gravissimus autor*)«. Dalje (str. 82–84) navodi: »Filomuzu je potreban istinski Epistemon [...] Filomuz zazire od mnogoznalosti koja prijeti osrednjošću, a teži za sveznalošću ili sveznanjem. [...] K tome, Filomuz je čvrsto nakan prići 'učitelju svekolikih stvari'. Filon je bio jedan od najrevnijih pripadnika tog konzorcija. [...] Iz ove tipično dijaloški komponirane konfabulacije može se zaključiti što je i kako Skalić mislio o Filonu, što je za nj značio Filon iz kojega će kao iz kakva nepresušna zdenca izdašno crpsti.« Toj interpretaciji sučelit ću onu koja se pronalazi kod M. Girardi-Karšulin. Za nju je odnos Epistemona i Filomuz, odnosno znanca i mnogoznalice. Tako piše (str. 16–17): »Čini se da je razlika između Filomuzova i Epistemonova znanja u tome što Filomuz posjeduje 'školsko znanje', tj. 'opću' ili 'zajedničku' filozofiju (Platona i Aristotela), dok Epistemon osim toga poznaje i pitagorejsku, orfičku i simboličku, odnosno kabalističku filozofiju. Prednost Epistemona pred Filomuzom jest u tome što Epistemon raspolaže cjelinom, a Filomuz samo fragmentima znanja.« Autorica nadalje pretpostavlja da je Filomuz aluzija na Jakoba Filomuz (tj. Jakoba Lochera), kojega se epigram nalazi uz izdanje *Margarita philosophica* Gregora Reischa, pa zaključuje (str. 18–19): »Pretpostavimo li da je Skalićev Filomuz [...] aluzija na onog Filomuz koji hvali Reischove *Margarita philosophica*, odnosno na samo *Margarita philosophica*, moglo bi se to shvatiti kao Skalićevo uvijeno priznanje da je svoj spis zamislio u antitezi prema Reischu. [...] Filomuz u Skalićevu *Epistemonu* predstavlja rezultat obrazovnog procesa na tadašnjim učilištima, gdje je i Reischova knjiga služila kao udžbenik.« Ovdje neću ulaziti u daljnju analizu ovog problema niti se opredjeljivati za ikoju stranu – samo upućujem zainteresiranog čitatelja na raznolikost interpretacija pa da, čitajući Skalića, sâm zaključuje.

U Čvrljkovoj knjizi ima dosta psihologijsko-(auto)biografskih elemenata: upao mi je u oči – možda slučajni – paralelizam između Čvrljkova konfesionalnog proslova u kojem piše: »Nije lako sažeti na stranicu, dvije sve ono što sam i kako (u)radio u nekoliko minulih godina tijekom nipošto lakog, štoviše, napornog i iscrpljujućeg rada u dnevnim noćima i noćnim danima rada [...]« i vrlo često spominjanog mukotrpnog danonoćnog »elukubrativnog rada« Pavla Skalića (str. 46–48). Nadalje, što je možda u današnje vrijeme akademski pomalo neuobičajeno, Čvrljak Skaliću pristupa gotovo apologetski. Navest ću samo jedan primjer (str.

55): »Sadržajno ili kontekstualno prekidati ili lomiti Skalićeve rečenice, izričajne sklopove ili čitave promišljajne odlomke znači zapravo povezivati ih ili premošćivati na mjestima gdje mu množina navrle misaone građe nije dopustila biti misaono konzistentniji, dosljedniji, dorečeniji, zaokruženiji, te time i jasniji.« Nadalje, način navođenja literature nije baš uvijek prema akademskim uzusima (usp. str. 110, bilj. 72: »Aristotel je u svojim *Kategorijama* (par. 61) [...]«; ili str. 131: »[...] Aristotel (*O svijetu*) [...]«). Nadalje, Čvrljak ponekad ima impresionističke analize i prosudbe zamršenih problema, osobito onih koji se tiču antičke filozofije, ili ih samo *en passant* spominje (npr. na str. 183 samo se ovlaš spominje problem »duše svijeta«). Čvrljkova se analiza, dakle, nalazi na razmeđu povijesno-kulturološko-(auto)biografskog pregleda i filozofske analize, a to je možda baš primjereno konkordističkom, možda baš skalićevskom stilu pisanja. U svakom slučaju bilo bi uputno, uz Čvrljkovu knjigu, imati i original Skalićeve *Enciklopedije* (koja, nažalost, osim prvog sipsa *Epistemon*a nije ponovo objavljena nakon 16. stoljeća) tako da se mogu paralelno pratiti oba teksta.

Ne treba zaobići pohvale Čvrljkovu inspirativnom jezičnom izrazu i stilu koji će upasti u oči svakom čitatelju, gotovo virtuosno-barokna zaigranost hrvatskog nazivlja i iskričavost (prividnih) neologizama koja ponekad graniči s jezičnim akrobatizmom. Kao primjer navodim str. 186: »Doseg, dopanuće, domašaj, zaposjednuće ili zadobiće ciljani su ishodi prohoda kroz vrata ili hoda putovima.« Pritom nas ne bi smjele previše zasmetati neke nedosljednosti (npr. str. 150: »nadočutna« kao prijevod za *intelligibilis*, a na str. 182 nalazimo »nadočutni svijet« za *mundus intellectualis*). Poneki možda nezgrapni latinizmi (»rezurekcija« se na str. 72–73 spominje triput) mogu se pripisati autorovoj ljubavi spram latinskog jezika koja je očita u mnoštvu sentencija i izraza koji rese tekst.

LUKA BORŠIĆ

Josip Oslić, Vjera i um – neoskolastički i suvremeni pristupi, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb, 2004, 297 str.

Ova je knjiga strukturirana u tri glavna tematska poglavlja: osim predgovora, literature i uvodnog poglavlja (označeno brojkom 0 i naslovljeno »Razmeđa filozofije u okrilju hrvatske neoskolastike«), imamo poglavlje: »Bog metafizike i Bog egzistencije – Zimmermann prema Jaspersovu egzistencijalizmu« (s dva potpoglavljaja: »Zimmermannov neoskolastički pristup Jaspersovu egzistencijalizmu« i »Kršćanska filozofija egzistencije? Zimmermannovi pogledi na odnos transcencije i imanencije«), zatim »Religijski osjećaj i racionalno opravdanje – Vilim (Wilhelm) Keilbach« (s tri potpoglavljaja: »Keilbachovo opravdanje religijskoga pluralizma«,